

ПРЯДКО Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32302, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0728-976X>

Scopus Author ID: 58064097100

ResearcherID: HLX-5808-2023

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.6>

Бібліографічний опис статті: Прядко, О. (2024). Культура володіння голосом вчителя музичного мистецтва. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 18(50), 45–49, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.6>

КУЛЬТУРА ВОЛОДІННЯ ГОЛОСОМ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розкривається сутність поняття «культура володіння голосом» вчителя музичного мистецтва, здійснюється характеристика його складових, аналізуються особливості їх формування та розвитку у ході фахової підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Культура володіння голосом вчителем розглядається як важливий елемент педагогічної майстерності, необхідний для забезпечення високого рівня професійної діяльності, що включає вміння використовувати власний голос як ефективний інструмент педагогічного впливу, забезпечення педагогічної комунікації, за умови дотримання норм та правил його збереження. Розвиненість професійних якостей голосу педагога-музиканта є складовою його педагогічної культури, показником рівня фахової підготовки. Проаналізовано наукову літературу щодо проблем фахової підготовки майбутнього педагога-музиканта, визначено її специфіку обумовлену особливостями викладання навчальної дисципліни «Музичне мистецтво» у закладах загальної середньої освіти, її завданнями, формами та методами роботи вчителя. У статті зазначається, що вимоги до формування вокальної культури педагога визначаються специфікою професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, нормами його голосового навантаження, необхідністю поєднання викладу теоретичного матеріалу та ілюстрування уривків музичних творів, володіння уміннями використання голосу в різних режимах роботи. Визначено низку факторів, що можуть негативно вплинути на якість голосу вчителя, охарактеризовано шляхи протидії негативним факторам впливу, особливості застосування відновлювальних заходів, необхідність вибудовування індивідуально-адаптованого голосового режиму. Доведено важливість врахування специфіки вокально-мовленнєвої діяльності вчителя музичного мистецтва у закладі загальної середньої освіти в ході фахової підготовки майбутнього педагога.

Ключові слова: культура володіння голосом, вчитель музичного мистецтва, фахова підготовка, співацький голос.

PRIADKO Olena – PhD (Education), Associate Professor at the Department of Music, Kamianets-Podolskyi Ivan Ohiienko National University, Ohiienko str., 61, Kamianets-Podolskyi, 32302, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0728-976X>

Scopus Author ID: 58064097100

ResearcherID: HLX-5808-2023

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.6>

To cite article: Priadko, O. (2024). Kultura volodinnia holosom vchytelia muzchnoho mystetstva [Musical art tutor's culture of voice domain]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 18(50), 45–49, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.6>

MUSICAL ART TUTOR'S CULTURE OF VOICE DOMAIN

Summary. The article reveals the essence of the concept of "voice culture" of a music teacher, characterizes its components, analyzes the peculiarities of their formation and development during the professional training of students of music-pedagogical specialties of higher educational institutions. The culture of mastering the teacher's voice is considered as an important element of pedagogical skill, necessary to ensure a high level of professional activity, which includes the ability to use one's own voice as an effective tool of pedagogical influence, ensuring pedagogical communication, provided that the norms and rules of its preservation are observed. The development of the professional

qualities of the teacher-musician's voice is a component of his pedagogical culture, an indicator of the level of professional training. The scientific literature on the problems of the professional training of the future teacher-musician was analyzed, its specificity determined due to the peculiarities of teaching the educational discipline "Musical Art" in general secondary education institutions, its tasks, forms and methods of the teacher's work. The article states that the requirements for the formation of a teacher's vocal culture are determined by the specifics of the professional activity of a music teacher, the norms of his voice load, the need to combine the presentation of theoretical material and the illustration of excerpts of musical works, mastering the skills of using the voice in different modes of work. A number of factors that can negatively affect the quality of the teacher's voice are identified, the ways of counteracting negative factors of influence, the peculiarities of the application of restorative measures, and the development of an individually adapted voice regime are characterized. The importance of taking into account the specifics of the vocal and speech activity of a music teacher in an institution of general secondary education during the professional training of a future teacher is proven.

Key words: *voice culture, music teacher, professional training, singing voice.*

Вступ. Голос є основним інструментом організації взаємодії вчителя з учнями у закладі загальної середньої освіти, ефективним засобом педагогічного впливу. Культура володіння голосом – важливий елемент педагогічної майстерності, необхідний для забезпечення високого рівня професійної діяльності. Розвиненість професійних якостей голосу педагога-музиканта є складовою його педагогічної культури, показником рівня фахової підготовки. «Професійно-педагогічна культура вчителя музики виступає багатогранним поняттям, яке включає в себе загальну культуру особистості, художню, методологічну, музичну, вокальну та ін.» (Т. Осадча, 2018, с. 103). Специфіка педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва обумовлює необхідність майстерного володіння як розмовним, так і співацьким голосом, опанування комплексу вокально-технічних, художньо-виконавських умінь, навичок професійного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку професійної культури вчителя присвячено праці багатьох науковців. З'являються нові погляди на зміст фахових компетентностей вчителя закладу загальної середньої освіти, знаходять наукове обґрунтування сучасні ідеї підвищення якості професійного становлення фахівця педагогічної сфери. Особливості розвитку педагогічного мовлення, засобів вербальної комунікації вчителя як елементу педагогічної майстерності висвітлені у працях І. Аносова, І. Зязюна, В. Гурмана, Л. Крамущенко, С. Молодиченко, Н. Пихтіної. Проблеми формування голосової культури вчителя досліджують А. Капська, Є. Іванова, Л. Перетяга, Н. Тарасевич. Питання розвитку співацьких умінь педагога-музиканта знаходяться в полі уваги В. Бриліної, Н. Гребенюк, В. Доронюка, Н. Можайкіної,

Г. Стасько, М. Сливоцького, Л. Ставинської, О. Шуляра, Ю. Юцевича.

Специфіка професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, високий рівень голосових навантажень, з якими йому доводиться стикатися, висувають вимогу формування культури володіння голосом вчителя, опанування прийомами раціонального використання голосу в ході викладання.

Метою написання статті є здійснення аналізу проблеми формування культури володіння співацьким та розмовним голосом вчителем музичного мистецтва в ході фахової підготовки, відшукування ефективних підходів підвищення рівня готовності майбутнього педагога-музиканта долати труднощі пов'язані з професійними голосовими навантаженнями.

Виклад основного матеріалу. Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва включає комплекс компетентностей, зміст яких зумовлюється специфікою професійної діяльності педагога-музиканта у закладі загальної середньої освіти. Важливою умовою успішної професійної самореалізації вчителя музичного мистецтва є сформованість культури володіння голосом, вміння ефективного його використання в ході педагогічної діяльності. За визначенням Л. Перетяги: «Голосова культура майбутнього педагога розглядається як складне, інтегроване, динамічне, особистісне кваліфікаційне утворення, що містить сукупність відносно статичних (структурних) і процесуальних (функціональних) компонентів, що дозволяє педагогам правильно та ефективно використовувати голосомовні якості залежно від умов і завдань професійної діяльності, досягаючи тим самим кращої взаємодії з оточуючими з мінімальними наслідками для стану свого голосового апарату» (Л. Перетяга,

2022, с. 26). Культура володіння голосом вчителя музичного мистецтва включає вміння використовувати власний голос як ефективний інструмент педагогічного впливу, забезпечення педагогічної комунікації, за умови дотримання норм та правил його збереження.

Вміння ефективно координувати роботу власного голосового апарату, впливати на характер звучання голосу, використовувати різноманітність тембрального забарвлення з метою передачі емоцій, власного ставлення до предмету бесіди визначає якість комунікативної поведінки вчителя, успішність встановлення ефективно педагогічної взаємодії з учнями на уроці та в ході міжособистісного спілкування. «Тон голосу вчителя учні іноді розуміють краще, ніж сказані ним слова» (І. Аносов, С. Яремчук, В. Молодиченко, 2007, с. 52). Майстерне володіння голосом у педагогічному мовленні забезпечує повноцінне сприйняття навчального матеріалу учнями, дозволяє здійснювати психологічний вплив на вихованців, заспокоювати їх, чи, навпаки, активізувати їх працездатність, переконувати, загострювати увагу, спонукати до роздумів, співпереживання, викликати емоційно-ціннісне ставлення до викладеної інформації, здійснювати сугестивний вплив, емоційно заражувати. «Мовлення вчителя має бути своєрідною «словесною дією», мета якої є здійснення інтелектуального, емоційно-вольового, морального впливу на учнів» (І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, 1997, с. 79). На уроці музичного мистецтва вчителю необхідно не тільки якісно донести навчальний матеріал, але й зацікавити учнів, активізувати прояв їх здібностей та творчого потенціалу, залучити до емоційного сприйняття музичних творів, співпереживання їх героям, що передбачає необхідність використання образно-емоційної, акторської виразності мовлення. У ході формування навичок професійно-голосової діяльності майбутнього педагога-музиканта, роботи голосового апарату у мовленнєвому режимі, необхідності забезпечення профілактики голосових розладів доцільним є застосування прийомів, що використовуються під час розвитку сценічного мовлення акторів, дикторів. В. Герман зазначає: «Основні особливості голосу успішного вчителя-оратора такі: повнозвучність – невимушена, вільна звучність, на противагу напруженій; милозвучність – чистота і свіжість тембру, без сторонніх призвуків, уроджена краса звуків; ... здатність довго не втомлюватися, говорити повним і чистим звуком» (В. Гурман, 2018, с. 78).

Специфіка вокальної підготовки майбутнього педагога-музиканта визначається особливостями викладання навчальної дисципліни «Музичне мистецтво» у закладах загальної середньої освіти, її завданнями, формами та методами роботи вчителя. «В умовах дидактичної системи школи вчитель музики є творцем конкретного вокально-педагогічного процесу на предметно-методичному рівні» (В. Дорожнюк, М. Сливоцький, 2007, с. 10). Трансформування сучасної школи викликає появу нових високих вимог до фахової підготовки вчителя музичного мистецтва, рівня його вокальної підготовленості до музично-педагогічної діяльності. Педагогічна спрямованість вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва вимагає формування комплексу вокально-технічних умінь та навичок, на основі глибокої усвідомленості закономірностей процесу голосоутворення, сформованості здатності здійснення самокоординування та самокорекції власного співацького процесу, оволодіння ґрунтовною науково-теоретичною, методичною знаннєвою базою. «Вокально-професійна підготовка майбутнього вчителя музики здійснюється за такими фахово-орієнтаційними напрямками, як розвиваючий, виконавський, методичний і професійний» (В. Бриліна, Л. Ставінська, 2013, с. 91). Окрім майстерного володіння власним голосом вчитель музичного мистецтва зобов'язаний глибоко усвідомлювати механізми процесу голосоутворення дітей різного віку, володіти комплексом методичних прийомів, спрямованих на формування правильних співацьких навичок учнів, виправлення недоліків голосоутворення. Важливим завданням педагога є збереження голосу вихованців, турбота про усунення можливих причин появи порушень у роботі їх голосового апарату, запобігання вкоріненню неправильних стереотипів співацької діяльності. Зниження якості звучання голосу може призвести до ускладнення комунікації у дітей, негативно вплинути на їх психологічний стан, стати причиною неможливості опанування у майбутньому професії, яка вимагає активних голосових навантажень. Ґрунтовні знання у галузі методики постановки голосу, гігієни голосового апарату необхідні вчителю як для забезпечення охорони співацьких голосів вихованців, так і для досягнення власного вокально доволіття.

Вимоги до формування вокальної культури педагога визначаються специфікою професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, нормами його голосового навантаження,

необхідністю поєднання викладу теоретичного матеріалу та ілюстрування уривків музичних творів. Здійснення керування процесом формування співацьких навичок учнів, необхідність демонстрування вокальних прийомів з метою показу вимагає володіння вчителем співацьким голосом позбавлених будь-яких вад голосоутворення. Велике навантаження на голосовий апарат вчителя, необхідність розмовляти досить гучно в умовах підвищеної інтенсивності шумового фону, чергувати мовленнєвий та співацький режими роботи голосового апарату вимагає високого рівня голосової підготовленості майбутнього вчителя, оволодіння ефективною технікою звукоутворення у мовленні та співі. Педагог-музикант має вміло використовувати захисні механізми голосоутворення, при необхідності застосовуючи вокальні прийоми зниження навантаження на голосові складки, у мовленні.

Механізми роботи голосового апарату у мовленні та співі відрізняються, що вимагає формування здатності майстерно поєднувати різні режими голосоутворення уникаючи надмірного навантаження на голосовий апарат. Так, під час мовлення використання звуковисотного та динамічного діапазону зумовлене емоційною забарвленістю мови, бажанням закцентувати увагу слухача, продемонструвати власне ставлення до предмету бесіди. Зміни темпу мовлення, тембрального забарвлення голосу підкоряються динаміці вербального комунікативного акту, його цілі, умовам перебігу. Під час співу рух голосу по звуковисотній шкалі, зміна динаміки звучання, темп та ритм вокальної мови обумовлюється нотним матеріалом, підкоряються художньому задуму авторів музики та тексту, специфіка фонаційного дихання визначається необхідністю дотримання правил вокального фразування. Положення гортані у співі в академічній манері є відносно сталим, що дозволяє досягати плавності голосоведення, кантиленного звучання. У мовленні рух гортані активніший, що зумовлене особливостями вимови фонем, необхідністю змінювати артикуляційний уклад мовленнєвих органів, пристосовуючись до варіювання інтенсивності підкладкового повітряного тиску. Зміна положення гортані суттєво впливає на резонаційні умови формування звуків, тому свідоме пониження гортані у співі дозволяє стабілізувати цей процес, координувати його. Використання у співі нижньореберного-діафрагматичного типу співацького дихання дозволяє підтримувати стабільну дихальну та співацьку опору,

знижуючи тим самим навантаження на голосі складки. Турбота про високий рівень імпедансу у співі забезпечує добру збалансованість процесів генерування звуку, дихання та роботи системи резонаторів. Отже, чергування мовлення та співу вимагає постійного пристосування голосоутворюючих органів до зміни механізмів їх роботи, що призводить до швидкої втомлюваності голосу педагога. Тому важливим аспектом підготовки вчителя музичного мистецтва до вокально-голосової роботи у школі є оволодіння захисними прийомами голосоутворення, набуття умінь використання їх не лише у співі, але й у мовленні. Доцільним є турбота не лише про постановку співацького голосу майбутнього педагога, але й опанування навичок професійного мовлення.

Існує низка факторів, які можуть негативно впливати на голос вчителя в ході роботи у школі. Так, динамічні умови проведення уроку вимагають постійного підтримування інтелектуальної та емоційної активності, психологічного напруження вчителя, що відображається на характері звучання голосу, призводить до швидкої загальної втоми. Порушення гігієнічних вимог до навчальних аудиторій, що може виявлятися у поганій шумоізоляції приміщення, несприятливих акустичних умовах, недостатній вентиляції, надмірній сухості повітря, негативно відбивається на стані голосового апарату. На якість звучання голосу вчителя впливає також його вік, досвід роботи у школі, наявність хронічних захворювань дихальної та голосотвірної системи. Позаурочна виховна робота вчителя музичного мистецтва складає значне додаткове навантаження на педагогічного працівника. Проведення занять зі шкільним хором, вокальними групами, солістами, організація культурно-виховних заходів, підготовка учнів до участі у музичних фестивалях та конкурсах, оглядах художньої самодіяльності вимагає великих витрат часу та сил вчителя. Часто така робота є понаднормовою та виконується вчителем з власної ініціативи, з прагненням досягти найвищих результатів у розкритті творчого потенціалу найбільш обдарованих учнів.

Протидіяти негативним факторам впливу, які можуть знижувати якість роботи голосового апарату вчителя необхідно формуючи чітке розуміння протікання процесу фонації, навчаючи студента використовувати захисні механізми голосоутворення. Для збереження голосу вчителя необхідно дотримуватися низки умов: професійна постановка голосу, сформованість навичок раціонального

використання голосу в різних режимах роботи, забезпечення індивідуально-адаптованого голосового режиму, використання голосозбе-режувальних технологій в ході професійної діяльності, ґрунтовність теоретико-методичної підготовки, постійний саморозвиток та самоудосконалення рівня власної вокально-виконавської майстерності, підтримування гарної виконавської форми.

Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання. Отже, формування культури володіння голосом вчителя музичного мистецтва передбачає розвиток навичок раціонального використання голосу в мовленні та співі, опанування режимами роботи голосового апарату, які б дозволяли формувати виразний, тембрально наповнений звук голосу уникаючи надмірного навантаження. Ефективність використання голосу вчителя музичного

мистецтва у вокально-мовленнєвому режимі вимагає високого рівня розвиненості слухових умінь педагога, здатності забезпечувати ефективну самоордінацію та самокорекцію власних фонаційних процесів. Обов'язковою умовою збереження голосу вчителя, раціонального його використання в ході професійної діяльності є опанування комплексом заходів гігієни та охорони голосового апарату та неухильного їх дотримання в ході педагогічної діяльності у школі, уміннями профілактикування голосових розладів, застосування відновлювальних заходів. Володіння культурою голосу є елементом педагогічної майстерності вчителя, який допомагає ефективно здійснювати музично-естетичне навчання та виховання учнів, залучати їх до музичної культури, сприяти активізації їх музичних здібностей, прояву творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аносов І.П., Яремчук С.В., Молодиченко В.В. Психологічні основи педагогічного спілкування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін-т сучас. підруч., 2007. 272 с.
2. Бриліна В., Ставінська Л. Вокальна професійна підготовка вчителя музики : метод. посіб. для викл. та студ. вищ. пед. і мист. закл. Вінниця : Нова книга, 2013. 96 с.
3. Герман В.В. Риторична культура вчителя в академічному просторі : навч. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2018. 190 с.
4. Доронюк В.Д., Сливозький М.Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики: навч. посіб. для викладачів і студентів вищих навч. закладів і вчителів музики шкіл різного типу. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. 306 с.
5. Осадча Т.В. Вокальна культура майбутнього вчителя музики: теоретичний аспект. *Наукові записки [Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки.* 2018. Вип 170. С. 102–106.
6. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін; за ред І.А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
7. Перетяга Л. Структура розвитку голосової культури майбутнього вчителя. *Professional art education.* Харків, 2022. № 3(2). С. 24–34.
8. Стасько Г.Є., Шуляр О.Д., Сливозький М.П. Голос людини та вокальна робота з ним : монографія. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 336 с.

REFERENCES

1. Anosov I.P., Yaremchuk S.V., Molodychenko V.V. (2007). *Psychologichni osnovy pedahohichnoho spilkuvannia* [Psychological foundations of pedagogical communication] : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv. Kyiv : Instytut suchasnoho pidruchnyka [in Ukrainian].
2. Brylina V., Stavinska L. (2013). *Vokalna profesiina pidhotovka vchytelia muzyky* [Vocal professional training of a music teacher] : Metodychnyi posibnyk dlia vykladachiv ta studentiv vyshchikh pedahohichnykh i mystetskykh zakladiv. Vinnytsia : Nova knyha [in Ukrainian].
3. Herman V.V. (2018). *Rytorychna kultura vchytelia v akademichnomu prostori* [Rhetorical culture of the teacher in the academic space] : Navchalnyi posibnyk. Sumy : Vydavnytstvo SumDPU imeni A.S. Makarenka [in Ukrainian].
4. Droniuk V.D., Slyvotskyi M.Iu. (2007). *Osnovy vokalno-pedahohichnoi tvorchosti vchytelia muzyky* [Basics of vocal and pedagogical creativity of a music teacher] : Navchalnyi posibnyk dlia vykladachiv i studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv i vchyteliv muzyky shkil riznoho typu. Ivano-Frankivsk : Vydavnycho-dyzainerskyi viddil TsIT [in Ukrainian].
5. Osadcha T.V. (2018). *Vokalna kultura maibutnoho vchytelia muzyky: teoretichnyi aspekt* [Vocal culture of the future music teacher : theoretical aspect]. *Naukovi zapysky. Seria : Pedahohichni nauky.* (Issue 170), (pp. 102–106). *Tsentrallyukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka* [in Ukrainian].
6. *Pedahohichna maisternist* (1997). [Pedagogical skill] : pidruchnyk / I.A. Ziaziun, L.V. Kramushchenko, I.F. Kryvonos ta inshi; za redaktsiieiu I.A. Ziaziuna. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].
7. Peretiaha L. (2022). *Struktura rozvytku holosovoi kultury maibutnoho vchytelia* [The structure of the development of voice culture of the future teacher]. *Professional art education* (Issue 3(2)), (pp. 24–34). Kharkiv [in Ukrainian].
8. Stasko H.Ie., Shuliar O.D., Slyvotskyi M.P. (2010). *Holos liudyny ta vokalna robota z nym* [Human voice and vocal work with it] : Monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Vydavnytstvo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka [in Ukrainian].